

УДК 336.227.8

С.В. ГРИЩАК, канд. техн. наук, Національний гірничий університет

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Ключові слова: адаптація, гармонізація, імплементація, трансформація, апроксимація, уніфікація

Одним із напрямів зовнішньополітичного курсу України є інтеграція до Європейського Союзу, про що було вперше зазначено у Постанові Верховної Ради України «Про основні напрями зовнішньої політики України» від 02.07.1993 р. При цьому основною умовою успішної євроінтеграції України є досягнення належного рівня узгодженості українського законодавства із законодавством Європейського Союзу. Цей процес прийнято називати адаптацією.

Враховуючи важливість використання правильної юридичної термінології першочергового значення набуває визначення самого поняття «адаптація», співвідношення його із суміжними правовими поняттями, визначення та акцентування уваги на особливостях їх використання у контексті юридичної літератури та вітчизняному і міжнародному законодавстві. Слід погодитись з думкою Ю.С. Шемшученка, що вихідним пунктом гармонізації законодавства України з європейським правом є уніфікація термінології, яка використовується в цих двох правових системах. Без цього важко досягти взаєморозуміння в правовій сфері [1, с.36–37]. Незважаючи на поширеність і коректність використання терміну «адаптація» у юридичній літературі і законодавстві, науковці досить часто синонімізують його з суміжними правовими поняттями: імплементація, трансформація, гармонізація, апроксимація, уніфікація тощо, або взагалі на-

голошують на використанні саме цих термінів, а не терміну «адаптація». В зв'язку з викладеним вище, необхідно чітко сформулювати поняття адаптація та провести його співвідношення із суміжними правовими термінами.

Виходячи з аналізу законодавства України та юридичної літератури, проблема адаптації законодавства стала предметом численних дискусій учених та практиків. Їй присвячені праці таких провідних українських вчених як: В.В. Гомонай, О.Л. Євглевської, І.В. Кравчук, В.І. Муравйова, К.М. Рудой, М.Л. Смолярової, Н.В. Сюр, Ю.С. Шемшученка та інших науковців. Звідси, метою цієї статті є дослідження особливостей термінології, що використовуються у процесі адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Для досягнення вказаної мети були поставлені наступні завдання:

- виділення основних термінів, що використовуються у процесі адаптації;
- аналіз змісту вказаних термінів як в науці так і в законодавстві;
- внесення пропозицій щодо юридично грамотного застосування термінології при адаптації українського законодавства до законодавства Європейського Союзу.

В перекладі з англійського адаптація означає «adaptation» – пристосування, переробка [2, с.22]. Згідно із словником юридичних термінів «адаптація» – це пристосування чинних норм національного законодавства до нових міжнародних зобов'язань взятих на себе державою [3, с.114]. На думку М.Л. Смолярової адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу – це послідовний процес наближення її правової системи, включаючи законодавство, правотворчість, юридичну техніку, практику, правозастосування до правової системи Європейського Союзу відповідно до критеріїв, що висувуються Європейським Союзом до держав, які мають намір до нього приєднатися [4]. У нормативно-правових актах термін «адаптація законодавства» використовується досить часто. У Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу, затвердженої Указом Президента України від

11.06.1998 р., зазначено, що адаптація законодавства України передбачає реформування її правової системи та поступове приведення у відповідність із європейськими стандартами. Етапами правової адаптації є імплементація Угоди про партнерство та співробітництво, укладання галузевих угод, приведення чинного законодавства України у відповідність із стандартами ЄС, створення механізму приведення проектів актів законодавства України у відповідність із нормами ЄС [5]. Згідно з Концепцією адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 16.08.1999 р., адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу (ЄС) є процесом зближення та поступового приведення законодавства України у відповідність із законодавством ЄС [6]. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18.03.2004 р. визначає під адаптацією законодавства – процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з *acquis communautaire* [7].

Виходячи з аналізу вказаних вище нормативно-правових актів, адаптація законодавства має декілька форм. Одна з них – наближення (або апроксимація) – процес прийняття, внесення змін чи скасування правових норм з метою наближення положень національного законодавства до положень актів законодавства Європейського Союзу для створення належних умов імплементації правового порядку Європейського Союзу [8, с.11].

Другою формою можна визначити імплементацію, найбільш вдале визначення якої сформував О.С. Гавердовський: «імплементація норм міжнародного права – цілеспрямована організаційно-правова діяльність держав, яка здійснюється індивідуально, колективно або в рамках міжнародних організацій з метою своєчасної, всебічної і повної реалізації прийнятих ними, відповідно до міжнародного права, зобов'язань» [9, с.86]. Таким чином імплементація полягає у створенні державою

організаційно-правового механізму реалізації норм міжнародних договорів. У науковій літературі часто можна зустріти порівняння термінів імплементації і трансформації. В.Г. Буткевич розглядає трансформацію як процес приведення державою внутрішньодержавного права у відповідність до норм міжнародного права з метою виконання розпоряджень, дозволів і заборон, встановлених міжнародним правом. Трансформація не передбачає зміни міжнародних норм, вони діють у площині міжнародного права, а держава задля їх виконання приймає відповідні внутрішньодержавні акти [10, с.46]. На думку Є.Т. Усенко, трансформацію можна розділити на два види: генеральну і спеціальну. Генеральна трансформація полягає у встановленні державою в своєму внутрішньому праві загальної норми, яка надає міжнародно-правовим нормам силу внутрішньодержавної дії. Спеціальна трансформація розглядається автором у наданні державою конкретним нормам міжнародного права сили внутрішньодержавної дії шляхом їхнього текстуального відтворення в законі або у формі положень, адаптованих до національного права, або шляхом законодавчого вираження згоди на їхнє застосування іншим способом [11, с.17]. Не вдаючись у подальшу дискусію, порівнявши зміст термінів «імплементація» і «трансформація», можна дійти висновку, що вони означають один і той самий процес реалізації норм міжнародного права і можуть використовуватись як синоніми.

Відповідно до словника законодавчих термінів можна виділити ще дві форми адаптації: транспозицію та координацію. Транспозиція – це процес прийняття, внесення змін чи скасування правових норм з метою досягнення ідентичних правових наслідків з відповідними актами законодавства Європейського Союзу. Транспозиція може означати копіювання тексту законодавчого документа дослівно в національне законодавство або посилення на міжнародне вживане положення у національному законодавстві. Транспозиції надається перевага завдяки її відносній простоті, оскільки вона забезпечує дію міжнародних зобов'язань

зань, а міжнародне походження положень є очевидним; координація – процес узгодження тієї частини національного законодавства та практики його застосування, по якій наближення або транспозиція є неможливими або непотрібними [12].

На сьогодні активна дискусія ведеться щодо змісту терміну «гармонізація». Одні автори розглядають його як синонім адаптації, інші вважають його складовою частиною адаптації або навпаки. Так К. Яценко розглядає гармонізацію законодавства України до законодавства ЄС як складову частину адаптації. Термін «адаптація» вживається у більш широкому значенні, ніж «наближення» законодавства, і охоплює не тільки проведення гармонізації та уніфікації законодавства України з законодавством ЄС, але й здійснення всього комплексу заходів, необхідних для приведення законодавства України у відповідність до вимог нормативно-правових актів ЄС [13, с.57]. Проте К.М. Рудой вважає, що гармонізація складається з трьох частин: імплементації, апроксимації та адаптації [14]. На думку С.К. Дударя під гармонізацією слід розуміти процес узгодженості, взаємовідповідності, збалансованості правових систем у межах відповідного правового простору. Різновидом гармонізації є нормативно-правова, особливе місце в якій займає гармонізація законодавства [15, с.16]. При цьому варто погодитись з думкою А.В. Міщенко, що насправді здійснити гармонізацію правових систем неможливо. Гармонізувати можна не правову систему, а лише законодавство [16, с.69]. В.В. Гомонай визначає гармонізацію права (законодавства), як процес узгодженого розвитку національних законодавств, усунення між ними суперечностей та формування мінімальних правових стандартів шляхом утвердження спільних правових принципів або прийняття окремих правових рішень з метою зближення правових систем [17, с.209]. В. Луць робить висновок, що гармонізація передбачає: 1) узгодження загальних підходів, концепцій розвитку національних законодавств; 2) створення загальних правових принципів і окремих рі-

шень; 3) один з основних напрямів і форм проведення узгодження правового розвитку держави; 4) як процес координації або зближення окремих правових положень різних правових систем, що досягається шляхом усунення основних суперечностей і відмінностей принаймні мінімальних загальних вимог і стандартів [18, с.81].

Іншим способом правової інтеграції є уніфікація права і законодавства України. Уніфікація права (законодавства) – це процес упровадження в національні правові системи єдиних юридичних норм з метою зближення цих правових систем або створення на їх основі спільної міжнародної правової системи. Загальним засобом проведення уніфікації права (законодавства) є міжнародно-правові конвенції, у яких формуються нормативні приписи, що підлягають упровадженню в національні правові системи в незмінному вигляді [17, с.209].

Таким чином гармонізація законодавства передбачає процес узгодження та прийняття спільними зусиллями всіма учасниками єдиних принципів, положень, актів тощо. В цьому і полягає її головна відмінність від адаптації. У зазначеному контексті не можна не погодитись із О.Л. Євглевською: «уніфікація» і «гармонізація» характеризують процеси, які відбуваються в рамках міждержавних об'єднань, зокрема в Європейському Союзі, за участю усіх держав членів стосовно створення права ЄС (наприклад, статті 113, 149, 165–168, 171 договору про функціонування ЄС), тоді як країни кандидати в члени ЄС здійснюють діяльність з адаптації вітчизняного законодавства до законодавства ЄС [19, с.124]. М.В. Трубіна зазначає: процес гармонізації законодавства мав місце між державами-засновниками ЄС. У подальшому кандидати у члени Співтовариства спочатку здійснювали адаптацію національного законодавства до стандартів ЄС, після чого, набувши повноправного членства, вони отримували право спільно здійснювати подальший розвиток правопорядку Євросоюзу [20, с.39].

Існує декілька концептуальних підходів щодо об'єму адаптації законодавства України до законодавства ЄС:

1. Концепція «мінімальної адаптації» обмежується діяльністю у галузях, що регулюють економічне співробітництво України та ЄС у різних сферах та впливають на торговельні і ділові стосунки між країнами партнерами. При цьому співробітництво може мати різні форми і напрямки, носити позасистемний характер, тобто пристосовуватися до кон'юнктури даного ринку. Ця концепція не ставить за мету членство у ЄС, а направлена на задоволення окремих інтересів економічного співробітництва. Пріоритетами цієї концепції є комерційне право, права людини та укріплення судової системи.

2. Концепція «помірної адаптації» виходить з необхідності створення зони вільної торгівлі з ЄС та розповсюдження деяких інших переваг внутрішнього ринку ЄС: свобода руху товарів, осіб, послуг, капіталу.

3. Концепція «максимальної адаптації» вбачає необхідність гармонізації законодавства у зв'язку із перспективою членства в ЄС. Дана концепція знаходить своє вираження у Посланні Президента України «Європейський вибір. Концептуальні основи стратегічного, економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 рік». На основі цієї концепції 21.11.2002 р. була прийнята Загальнонаціональна програма адаптації законодавства України до законодавства ЄС [21].

Таким чином можна зробити висновок, що використання терміну «адаптація» є цілком правильним та обґрунтованим, відповідає його розумінню у юридичній науці та законодавстві України. Під адаптацією законодавства слід розуміти процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з *acquis communautaire*.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кубко Е. Б. Проблемы гармонизации законодательства Украины и стран Европы / Е. Б. Кубко, В. В. Цветкова. – К. : Юринком Интер, 2003. – 528 с.

2. Мюллер В. К. Англо-русский словарь. 7000 слов и выражений / В. К. Мюллер. – М. : Сов. энцикл., 1970. – 910 с.

3. Мацко А. С. Міжнародне право : навч. посіб. / А. С. Мацко. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К. : МАУП, 2005. – 232 с.

4. Смолярова М. Л. Поняття та зміст адаптації законодавства про працю України до законодавства Європейського Союзу / М. Л. Смолярова, А. С. Аристархова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Ptdu/2011_2/.../PD211_04.pdf.

5. Указ Президента України «Про затвердження стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» : від 11.06.1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/615/98>.

6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» : від 16.08.1999 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1060.1226.0>.

7. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» : від 18.03.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>.

8. Забігайло В. К. Право України в контексті його апроксимації до права Європейського Союзу / В. К. Забігайло // Україно-європейський журнал міжнародного та порівняльного права. – 2000. – Т. 1. – № 1. – С. 7–13.

9. Гавердовский А. С. Имплементация норм международного права / А. С. Гавердовский. – К. : Вища шк., 1980. – 232 с.

10. Буткевич В. Г. Конспект лекцій з основ теорії міжнародного права / В. Г. Буткевич, В. В. Мицик, О. В. Задорожній ; за ред. В. Г. Буткевича. – К. : Либідь, 2001. – 145 с.

11. Усенко Е. Т. Соотношение и взаимодействие международного и национального права и Российская Конституция / Е. Т. Ксенко // Московский журнал международного права. – 1995. – № 2. – С. 16.

12. Словник законодавчих термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1078.14865.0>.

13. Ященко К. Місце гармонізації в процесі адаптації законодавства України до законодавства Європейських Співтовариств / К. Ященко // Український часопис міжнародного права. – 2003. – № 1. – С. 55–61.

14. Рудой К. М. Адаптація адміністративного законодавства України у сфері охорони особистих прав громадян до норм Європейського Союзу : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 / К. М. Рудой. – Х., 2004. – 214 с.

15. Дудар С. К. Гармонізація законодавства: проблеми визначення поняття / С. К. Дудар // Держава і право. – 2002. – Вип. 17. – С. 11–17.

16. Міщенко А. В. Теоретичні питання гармонізації національного і міжнародного законодавства у сфері транспорту / А. В. Міщенко // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2007. – № 4. – С. 68–72.

17. Гомонай В. В. Зближення законодавства України з правовою системою Європейсь-

кого Союзу / В. В. Гомонай [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua:8080/dspace/handle/123456789/10137>.

18. Луць В. Правова інтеграція: загально-теоретична характеристика / В. Луць // Вісник Львівськ. ун-ту. Серія юридична. – 2004. – Вип. 39. – С. 79–84.

19. Євглевська О. Л. Адаптація законодавства як умова майбутнього членства України в європейському союзі / О. Л. Євглевська // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2009. – № 17. – С. 118–129.

20. Трубіна М. В. Теоретико-прикладні аспекти адаптації законодавства України до законодавства Європейських співтовариств / М. В. Трубіна // Економіка, фінанси, право. – 2011. – № 4. – С. 36–39.

21. Рабінович М. Гармонізація законодавства України та Європейського Союзу: теоретичний аспект / М. Рабінович [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://pravotoday.in.ua/ua/press-centre/publications/pub-466>.

Грицак С. В. Теоретичні основи адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу / С. В. Грицак // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 273–277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://arhive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-4/12gcvzec.pdf>

Досліджено особливості термінології, що використовуються у процесі адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу та розкрито зміст такої адаптації.

***

Грицак С.В. Теоретические основы адаптации законодательства Украины к законодательству Европейского Союза

Исследованы особенности терминологии, которая используется в процессе адаптации законодательства Украины к законодательству Европейского Союза и раскрыт смысл такой адаптации.

***

Grishak S.V. The Theoretical Basis of Adaptation of Ukrainian Legislation to EU Legislation
Features of the terminology used in the adaptation of Ukrainian legislation to EU legislation and discover the meaning of such an adaptation deals.